

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ

Є. П. Колесніков, м. Сімферополь

Дія, що організує життя, розглядається як структурний елемент і одиниця аналізу діяльності з організації життя – як той реальний психологічний механізм, за допомогою якого людина здатна змінити власне життя відповідно до своїх життєвих цілей і цінностей.

Ключові слова: організація життя особистості; діяльність з організації життя; дія, що організує життя; проблемна ситуація життя; подолання проблемної ситуації.

Действие, организующее жизнь, рассматривается в качестве структурного элемента и единицы анализа деятельности по организации жизни – в качестве того реального психологического механизма, посредством которого человек способен изменить свою жизнь в соответствии со своими жизненными целями и ценностями.

Ключевые слова: организация жизни личности; деятельность по организации жизни; действие, организующее жизнь; проблемная ситуация жизни; преодоление проблемной ситуации.

The action that organizes ones own life is considered in this article as an element of analysis of activity aimed on life organization. The author views it as a real psychological mechanism by which a person is able to change his/her life according to his/her life goals and values.

Key words: life organization of personality, activity aimed on life organization, life organization act, problem situation, coping with problem situation.

Проблема. У попередніх працях [1–3], присвячених вивченню організації життя особистості, ми спробували розкрити психологічну природу діяльності з організації власного життя і провести структурний аналіз її компонентів. Не менш важливим завданням є, на нашу думку, виявлення специфіки організації життя людей з певними індивідуально-типологічними особливостями особистості.

Мета статті: розкрити психологічну природу діяльності особистості з організації власного життя, провести структурний аналіз її компонентів, а також виявити специфіку організації життя людей з певними індивідуально-типовими особливостями особистості.

На основі аналізу уявлень зарубіжних і вітчизняних психологів про організацію життя особистості ми виділили три основні підходи до визначення суті досліджуваного явища.

Перший можна сформулювати так: активність суб'єкта, спрямована на організацію власного життя, виявляється в його здатності планувати, регулювати й аналізувати свої дії та вчинки адекватно до

своїх цілей і цінностей. Активність суб'єкта, що ставить за мету свідому побудову власного життя, вперше позначається поняттям "організація власного життя" в працях С. Л. Рубінштейна [4] і надалі використовується Б. Г. Ананьєвим [5], К. О. Абульхановою-Славською [6], Л. І. Анциферовою [7], В. К. Калінін [8], а також їхніми учнями й однодумцями. "Розумна організація життя особистості" в соціально-психологічному аспекті стала також предметом дослідження колективу київських науковців під керівництвом Л. В. Сохань [9].

Незважаючи на те, що далеко не всі дослідники визначають проблему організації життя особистості саме в такому вигляді, однак деякі їхні положення за своїми змістовими характеристиками тією чи іншою мірою пов'язані з розглянутим формулюванням проблеми. Наведемо основні поняття (та їхніх авторів), які, на наш погляд, описують той чи інший феномен, пов'язаний з поняттям організації життя особистості: "самовиконання", "самовизначення" (Ш. Бюлер) [10]; "досягнення життєвого успіху" (прагматики, у тому числі У. Джеймс) [11]; "цілеспрямована поведінка", "автономізація особистого Я (К. Левін) [12]; "усвідомлювання тут і тепер відповідальності за себе і своє життя" (Ф. Перлз) [13]; "самість", "самоактуалізація" (А. Маслоу) [14]; "продуманий вибір" (Дж. Келлі) [15]; "регуляція передбачуваними наслідками", "саморегуляція", "самоефективність", "самоконтроль" (А. Бандура) [16]; "самодетермінація" (С. Л. Рубінштейн) [4]; "саморегуляція поведінки і діяльності" (В. І. Моросанова) [17]; "суб'єктність" (В. О. Татенко) [18]; "суб'єктність", "поглиблення суб'єктності" (Т. М. Титаренко) [19]. Як бачимо з наведеного переліку понять, практично кожний дослідник використовує терміни з префіксом "само-". Цей *другий* підхід до дослідження проблеми організації життя особистості, на наш погляд, відображає психологічні механізми, за допомогою яких здійснюється організація суб'єктом власного життя. Вважаємо, що ці механізми лежать у площині самосуб'єктних відносин особистості [8].

І, нарешті, *третьій* підхід, на який натрапляємо в численних працях, присвячених вивченню людини як організатора власного життя, наголошує на тому, що тільки дія, чи вчинок, є реальним утіленням актуальних цінностей і цілей людини. Проте не будь-яка дія виражає цінності й цілі людини як суб'єкта життя. На наш погляд, одиницю аналізу активності людини-суб'єкта життя найбільш правильно було б визначити як дію з організації власного життя.

Дію, що організує життя, яка є предметом нашого дослідження, ми розглядаємо як одиницю аналізу діяльності з організації життєдіяльності [4]. Вважаємо, що організація життя особистості складається й функціонує завдяки як свідомим, так і несвідомим підструктурам психіки людини. Проте наша позиція полягає в тому, що *провідну роль у цих процесах відіграє свідомо активність суб'єкта*. Організацію життя

в найзагальнішому вигляді можна визначити, на думку К. О. Абульханової-Славської, як сукупність свідомо вироблених суб'єктом “стратегій життя”, яким підпорядкована мета його поведінки та діяльності в різних життєвих ситуаціях [6]. Отже, **діяльність з організації життя – це свідома активність суб'єкта, спрямована на організацію власного життя.**

Діяльність з організації життя в найбільш повному вигляді проявляється в процесі подолання суб'єктом проблемних ситуацій (ПС), зумовлених актуальними життєвими труднощами. Наведену нижче класифікацію дій, які організують життя, і основних проблемних ситуацій було покладено в основу опитувальника “Вивчення дій з організації життя” (ДОЖ):

Класифікація дій з організації життя:

1. Дії з організації життя з вираженою зовнішньою компонентою.
 - 1.1. Дії з пошуку інформації про проблемну ситуацію (ПС).
 - 1.2. Дії з планування поведінки та діяльності в ПС.
 - 1.3. Дії з пошуку способів розв'язання актуальної ПС.
 - 1.4. Дії з адаптації до ПС.
2. Дії з організації життя з вираженою внутрішньою компонентою.
 - 2.1. Дії з аксіологічного оцінювання ПС.
 - 2.2. Дії з емоційно-вольової регуляції в ПС.
 - 2.3. Дезактивуючі вольові дії в ПС.
 - 2.4. Дії з резюмування ПС.

Класифікація основних проблемних ситуацій життя:

1. Проблемні ситуації, пов'язані з матеріальним і соціальним статусом суб'єкта.
2. Проблемні ситуації професійної діяльності.
3. Проблемні ситуації внутрішньосімейних взаємин.
4. Валеологічні проблемні ситуації.

Методика “ДОЖ” має форму опитувальника, що складається із 104 конструкторів, з яких 40 дають можливість діагностувати ступінь вираженості кожної виділеної вище проблемної ситуації життя і 64 – досліджувати кількісний і якісний склад дій з організації життя.

У контексті означеної нами теми найбільший інтерес у межах цієї розвідки становить дослідження взаємозв'язків функціонально-психологічних типів особистості (за К. Г. Юнгом) і дій з організації життя з вираженою зовнішньою і внутрішньою компонентою. Відбір представників “крайніх” типів з ДОЖ здійснювався на підставі даних, отриманих у ході безпосередньої психодіагностики ДОЖ за допомогою авторської методики. Діагностика функціонально-психологічних типів особистості за Юнгом здійснювалася за допомогою методики В. І. Колесникової “Юнгіанська типологія особистості” (ЮТО) [20].

Дії з організації життя (ДОЖ) розглядалися у зв'язку з такими особистісними конструктами, як екстраверсія-інтроверсія, а також

окремо за кожним із восьми функціональних типів особистості: екстравертно-мислячим (Е-М), екстравертно-інтуїтивним (Е-І), екстравертно-відчуттєвим (Е-В), екстравертно-чуттєвим (Е-Ч), інтровертно-мислячим (І-М), інтровертно-інтуїтивним (І-І), інтровертно-чуттєвим (І-Ч), інтровертно-відчуттєвим (І-В).

У дослідженні взяли участь 216 осіб. Із загальної вибірки випробуваних було виділено 8 функціонально-психологічних типів особистості. Показники з кожного психологічного типу особистості порівнювалися за допомогою критерію рангової кореляції R Спірмена з показниками дій з організації життя (ДОЖ) з вираженою зовнішньою (1.1., 1.2., 1.3., 1.4.) і внутрішньою (2.1., 2.2., 2.3., 2.4.) компонентою (див. класифікацію ДОЖ, наведену вище).

Нижче наводимо коефіцієнти кореляцій, отримані в результаті обчислень, та їхню інтерпретацію:

1. Коефіцієнт кореляції між показниками екстравертного мислення (Е-М) і ДОЖ 1.1., 1.2., 1.3.:

$R = 0,37176$ ($\alpha < 0,01$; $N=44$) – високий значущий позитивний зв'язок між показниками екстравертного мислення і значеннями ДОЖ з вираженою зовнішньою компонентою.

2. Коефіцієнт кореляції між показниками Е-М і ДОЖ 2.1., 2.3.:

$R = -0,408028$ ($\alpha < 0,01$; $N=44$) – значущий негативний зв'язок між показниками Е-М і показниками ДОЖ з вираженою внутрішньою компонентою. Таким чином, високим показникам Е-М відповідають низькі показники ДОЖ 2.1. і 2.3.

3. Коефіцієнт кореляції між показниками Е-Ч і ДОЖ 1.1., 1.3., 1.4.: $R = 0,84536$ ($\alpha < 0,05$; $N=7$) – значущий позитивний зв'язок.

4. Коефіцієнт кореляції між показниками Е-Ч і ДОЖ 2.1., 2.2., 2.4.: $R = -0,78594$ ($\alpha < 0,05$; $N=7$) – значущий негативний зв'язок.

5. Коефіцієнт кореляції між показниками Е-В і ДОЖ 1.1., 1.3., 1.4.: $R = 0,646075$ ($\alpha < 0,01$; $N=31$) – позитивна значуща кореляція.

6. Коефіцієнт кореляції між значеннями Е-В і ДОЖ 2.1., 2.3., 2.4.: $R = -0,418479$ ($\alpha < 0,05$; $N=31$) – значущий негативний зв'язок.

7. Коефіцієнт кореляції між показниками Е-І і ДОЖ 1.2., 1.3., 1.4.: $R = 0,65743$ ($\alpha < 0,05$; $N=10$) – позитивна значуща кореляція.

8. Коефіцієнт кореляції між показниками Е-І і ДОЖ 2.2., 2.3.: $R = -0,79561$ ($\alpha < 0,01$; $N=10$) – значущий негативний зв'язок.

На основі аналізу даних першого етапу дослідження можемо зробити висновок: в екстравертів спостерігається значуща позитивна кореляція з показниками ДОЖ із вираженою зовнішньою компонентою, а також значущий негативний зв'язок з показниками ДОЖ із вираженою внутрішньою компонентою (рис. 1).

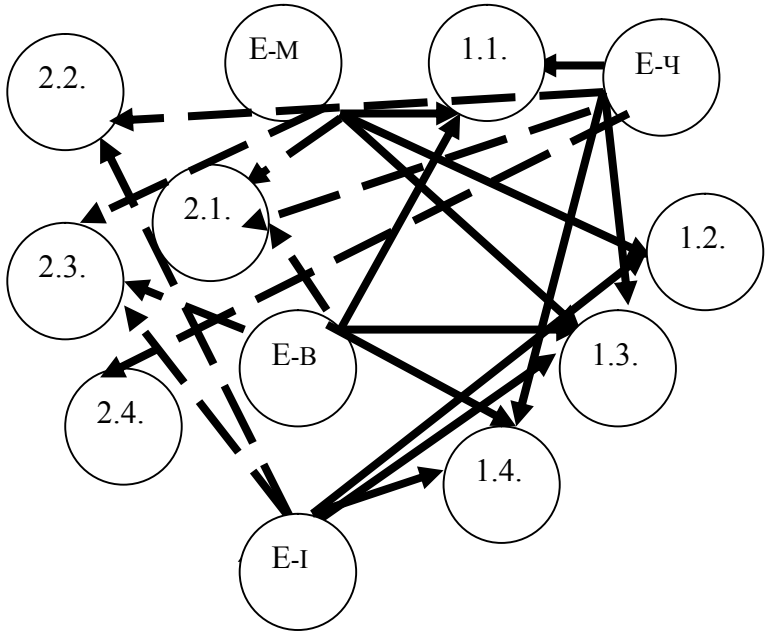

Рис. 1. Кореляційні плеяди, що відображають залежність функціонально-психологічного типу особистості (екстравертне настановлення) і дій з організації життя

Результати другого етапу дослідження такі:

1. Коефіцієнт кореляції між показниками I-M і ДОЖ 2.1., 2.2., 2.4.: $R = 0,79763$ ($\alpha < 0,001$; $N=50$) – значуща позитивна кореляція.
2. Коефіцієнт кореляції між показниками I-M і ДОЖ 1.1., 1.2., 1.3.: $R = -0,593214$ ($\alpha < 0,0000001$; $N=50$) – значущий негативний зв'язок.
3. Коефіцієнт кореляції між показниками I-Ч і ДОЖ 2.1., 2.2., 2.3.: $R = 0,69674$ ($\alpha < 0,05$; $N=9$) – значуща позитивна кореляція.
4. Коефіцієнт кореляції для показників I-Ч і ДОЖ 1.2., 1.3., 1.4.: $R = -0,75332$ ($\alpha < 0,05$; $N=9$) – значущий негативний зв'язок.
5. Коефіцієнт кореляції між показниками I-В і ДОЖ 2.2., 2.3., 2.4.: $R = 0,843287$ ($\alpha < 0,01$; $N=22$) – значуща позитивна кореляція.
6. Коефіцієнт кореляції між показниками I-В і ДОЖ 1.1., 1.2., 1.3., 1.4.: $R = -0,934621$ ($\alpha < 0,01$; $N=22$) – значущий негативний зв'язок.
7. Коефіцієнт кореляції між показниками з I-І і ДОЖ 2.1., 2.2., 2.3., 2.4.: $R = 0,845381$ ($\alpha < 0,01$; $N=27$) – значуща позитивна кореляція.

8. Коефіцієнт кореляції між показниками I-I і ДОЖ 1.1., 1.3., 1.4.: $R = -0,764322$ ($\alpha < 0,01$; $N=27$) – значущий негативний зв'язок.

Аналіз результатів другого етапу дослідження показав: в інтровертів спостерігається значуща позитивна кореляція з показниками ДОЖ із вираженою внутрішньою компонентою, а також значущий негативний зв'язок з показниками ДОЖ із вираженою зовнішньою компонентою (рис. 2).

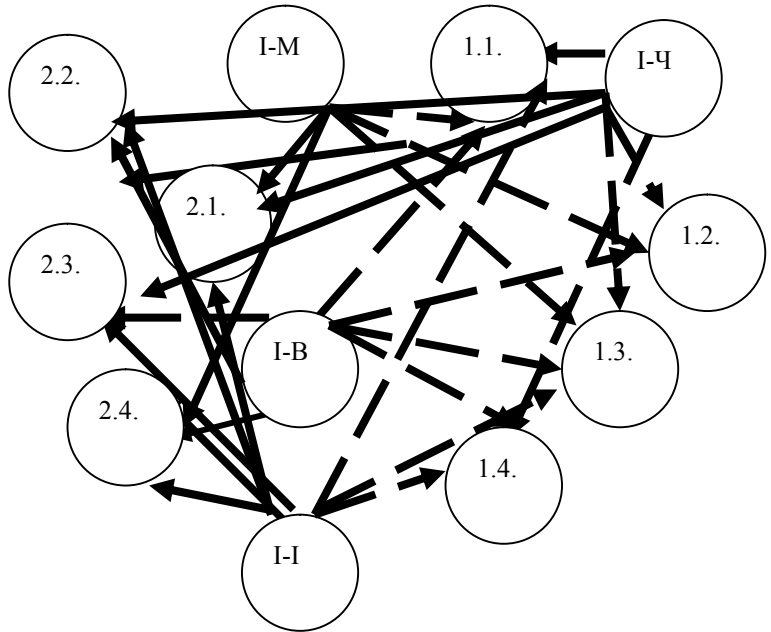

Рис. 2. Кореляційні плеяди, що відображають залежність функціонально-психологічного типу особистості (інтровертне настановлення) і дій з організації життя

Висновки. Вивчення особливостей самодетермінації життя особистості, що може належати до різних функціонально-психологічних типів, показало наявність складних опосередкованих зв'язків між діями з організації життя і психологічними типами особистості за К. Г. Юнгом. Отже, якщо в представників того самого психологічного типу виявляється стійкий набір дій з організації життя, то можемо говорити про типологічні особливості організації життя особистості.

З огляду на результати дослідження типологічних особливостей організації життя є підстави стверджувати, що за необхідності подо-

лання проблемних ситуацій життя екстраверти розпочинають дії з організації життя з вираженою зовнішньою компонентою, тоді як дії з організації життя з вираженою внутрішньою компонентою мають порівняно незначну представленість у їхньому арсеналі способів взаємодії зі світом. Протилежна картина спостерігається в інтровертів: за явного переважання дій з організації життя з вираженою внутрішньою компонентою у них практично не виявлено опертя на дії з організації життя з вираженою зовнішньою компонентою.

Література

1. Колесников Е. П. Теоретико-методологические основы изучения деятельности по организации жизни / Е. П. Колесников // Наука і освіта. – 1998. – № 4–5. – С. 52–55.
2. Колесников Е. П. Экспериментальное изучение действия, организующего жизнь / Е. П. Колесников // Сборник статей сотрудников Института социальной и политической психологии АПН Украины. – К., 2001. – С. 82–89.
3. Колесников Е. П. Опросник “Изучение действий по организации жизни” / Е. П. Колесников // Наука і освіта. – 2001. – № 2. – С. 36–44.
4. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание / С. Л. Рубинштейн. – М. : Изд-во АН СССР, 1957. – 328 с.
5. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды : в 2 т. / Б. Г. Ананьев. – М. : Педагогика, 1980. – Т. 1. – 230 с.; Т. 2. – 287 с.
6. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
7. Анцыферова Л. И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысление, преобразование ситуаций и психологическая защита / Л. И. Анцыферова // Психологический журнал. – 1994. – Т. 15, № 1. – С. 3–19.
8. Калинин В. К. Анализ самоорганизации и самодетерминации активности личности с позиций системного подхода / В. К. Калинин // Наука і освіта. – 1999. – № 1–2. – С. 45–48.
9. Разумная организация жизни личности: проблемы воспитания и саморегулирования / Л. В. Сохань, В. А. Тихонович, О. А. Киселева и др. ; ред. кол. Л. В. Сохань, В. А. Тихонович, Н. И. Михальченко ; АН УССР, Ин-т филологии. – К. : Наук. думка, 1989. – 328 с.
10. Buhler C. Basic theoretical concepts of humanistic psychology / C. Buhler // American Psychologist. – 1971. – № 26. – P. 378–386.
11. Джеймс У. Личность / У. Джеймс // Психология личности: Тексты. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1982. – С. 60–70.
12. Левин К. Динамическая психология: Избранные труды / К. Левин. – М. : Смысл, 2001. – 572 с.
13. Перлз Ф. Опыт психологии самопознания / Ф. Перлз. – М. : Гиль-Эстель, 1993. – 240 с.
14. Maslow A. H. Motivation and personality / A. H. Maslow. – [3rd ed.] – New York : Harper and Row, 1987. – 293 p.
15. Kelly G. A theory of personality : The psychology of personal constructs / G. Kelly. – New York : Norton, 1963. – 367 p.

16. *Bandura A.* Self-regulation of motivation and action through goal systems // Goal concepts in personality and social psychology / A. Bandura ; L. A. Perwin [Ed.]. – Hillsdale, New Jersey : Erlbaum, 1988. – 288 p.
17. *Моросанова В. И.* Стилевые особенности саморегулирования личности / В. И. Моросанова // Вопросы психологии. – 1991. – № 1. – С. 121–127.
18. *Татенко В. А.* Психология в субъектном измерении : монография / В. А. Татенко. – К. : Просвіта, 1996. – 404 с.
19. Основы практичної психології : підручник / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.
20. *Колесникова В. И.* Опросник “Юнгианская типология личности” / В. И. Колесникова // Наука і освіта. – 2001. – № 3. – С. 52–64.

© Колесніков Є. П.

ПОЗИТИВНАЯ ЭМОЦИОНАЛЬНАЯ МОДЕРАЦИЯ КАК МЕХАНИЗМ МОТИВАЦИОННОГО ОБУСЛОВЛИВАНИЯ “ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ РАБОТЫ”

С. А. Колот, г. Одесса

Показано, що позитивна емоційна модурація перебуває у складному взаємозв'язку з характеристиками емоційної роботи, справляючи безпосередній вплив на формування її позитивних ефектів з огляду на особливості ситуації та індивідуальні ресурси і опосередкований вплив – з огляду на організаційні вимоги.

Ключові слова: позитивна емоційна модурація, позитивні ефекти “емоційної роботи”, особиста ідентичність, ситуаційний контекст.

Показано, что позитивная эмоциональная модурация находится в сложной взаимосвязи с характеристиками эмоциональной работы, оказывая непосредственное влияние на формирование ее позитивных эффектов ввиду ситуативных особенностей и индивидуальных ресурсов и опосредованное влияние – ввиду организационных требований.

Ключевые слова: позитивная эмоциональная модурация, положительные эффекты “эмоциональной работы”, личная идентичность, ситуативный контекст.

The article shows that positive emotional moderation expressiveness is located in the complex interdependence with the characteristics of emotional work, making direct impact on the formation of its positive effects on the basis of situational characteristics and individual direct impact on the basis of organizational requirements.

Key words: positive emotional moderation, the positive effects of “emotional work”, personal identity, situational context.

Обозначение “эмоциональной работы” как разновидности организационной деятельности позволило сконцентрировать внимание на